

Namn att minnas

Gösta Ehrensvärd

Ehrensvärdarna är ett märkligt släkte, eller i varje fall en märkvärdig släkt.

Ta till exempel Gösta Ehrensvärd, professor i biokemi i Lund, som det senaste halvåret stått i förgrunden för vår miljödebatt genom sin domedagsbok "Före-efter". Det lönar sig att kasta ett öga på hans stamtavla; den bör vara något av en tankeställare för folk som har för sig att den svenska aristokratin bara består av en skock förfinade fårskallar. Professorn är alltså son till amiralen med samma namn, förutvarande chef för marinstaben, kustflottan och Sydkustens marindistrikt. En farbror till honom är följaktligen generalen Carl August, förutvarande chef för armén, som skulle blivit ÖB men ratades av hr Vougt med motiveringen att han passade bättre i krig än fred — onekligen en belastning för en ÖB i vår tids Sverige. En annan farbror föddes ofärdig och kunde därför inte ägna sig åt krigarbanan men valde vad som låg närmast intill och blev i sinom tid kansliråd i försvarsdepartementet. Augustin, som denne tredje broder hette efter sin store förfader, var åtminstone om man får tro generalen den i själva verket mest begåvade i hela brödrakretsen.

Allt nog: dessa tre framstående bröder var i sin tur söner till den gamle amiralen Carl August, som under 20 års tid var chef för Gustaf V:s stab och dessförinnan sjöminister, chef för kustflottan och Karlskrona örlogsstation. Det var denne, professor Göstas farfar, som enligt en (av familjen dementerad) tradition, styrde marinen från en väldig svart lädersoffa, som han låtit installera i sitt rum på sjöförsvarets kommandoexpedition och i vilken han låg utsträckt med ryggen mot besökaren, åhörande föredragningar och utdelande order. Han var, fortfarande enligt traditionen, inbegreppet av det engelska idealet av en chef: lat och intelligent. Det kan nämnas att han var äldre bror till Staaffs utrikesminister Albert Ehrensvärd, som sedermera blev minister i Paris (varom Gunnar Högglöf berättar obetalbara anekdoter i sina memoarer).

Minister Ehrensvärd var en av Sveriges finaste kännare av franskt kulturliv, något som omnämnas i en rad belletristiska skrifter av hans hand. Far till dessa bägge bröder var utrikesministern och landshövdingen Albert Ehrensvärd s:r — onekligen en ganska ståtlig ättelängd.

Lägg till detta att alla de uppräknade härstammar i rätt nedstigande led från den store Augustin, fältmarskalken, Sveaborgs genialiske skapare och därmed också från dennes son Carl August, Sergels hjärtevän, större som kulturpersonlighet än som krigare, mindre som amiral än som aforistisk — men vilken aforistiker! Ett av den gustavianska epokens största snillen och en av de mest originella begåvningarna i svensk kulturhistoria överhuvudtaget. Det blir då alldeles uppenbart att professor Gösta Ehrensvärd har något att bråsa på, att han tillhör vad man utan överord skulle kunna kalla en begåvad familj.

Om man skulle försöka fastställa var hans påbrå yppar sig som tydligast får man nog gå tillbaka till 1700-talet. Han har blivit kallad en hyperhumanistisk särpling i den naturvetenskapliga världen, professor som vägrade att drabbas av professorssjukan, institutionschefen som startade sin institution i en sovsäck under bar himmel, aristokraten som föddes i fel århundrade. För det inte tanken tillbaka till 1700-talet och närmare bestämt till den förste Carl August? Man känner igen det originella, böjelsen för det drastiska och okonventionella, det mångfrestande, det sökande, det splittrade, den obesvarade längtan efter enhet i mångfalden. Det kan knappast vara en tillfällighet att den bok, som nu gjort Gösta Ehrensvärd till en berömdhet även utanför experternas krets, handlar om hur vi alla kommer att återvända till 1700-talet, hur vi alla — eller åtminstone våra efterkommande — nojens volens kommer att förvandlas till gustavianer. Bevisningen bygger på strängt vetenskapliga iakttagelser angående rovdriften med våra naturtillgångar, men det är svårt att tro att inte en undermedveten valfrändskap spelar in. Inte för intet har

Gösta Ehrensvärd förklarar att franska revolutionen var ett beklagligt misstag och att man i stället för "frihet, jämlikhet och broderskap" borde lansera parollen "generositet, individualitet, vänskap".

Redan när Gösta Ehrensvärd tultade omkring i barnkammaren, lär han av sina föräldrar, den fruktade sjöbjörnen och hans vackra och excentriska grevinna ha benämnts "nobelpristagaren". Det vittnar om anmärkningsvärt förutseende. Vilket år som helst bör han kunna bli det, sedan han fått kollegernas ord på att han är "en naturforskare utan hemortsrätt i någon klassisk vetenskapsgren" — en något njugg omskrivning för universalsnille. Han började med kemi, fysik och astronomi, blev småningom biokemist och fick efter 15 år hos Wenner-Grenska Institutet i Stockholm — väl att skilja från Samfundet! — vars prydnad han var, en personlig professur i biokemi i Lund. Dåvarande ecklesiastikminister Skabersjö — även kallad "ljusets bonde" — beseglade utnämningen med orden att om någon är så dum att acceptera en professur utan institution får han skylla sig själv. Det gjorde Ehrensvärd. Sin första natt i Lund — en snörik aprilnatt — tillbragte han i en sovsäck intill stadens vattentorn. Därefter flyttade han och säcken till gamla Kemikums vind och där skapades embryot till den numera blomstrande biokemiska institutionen.

Lundensarna fick lära sig att särpräglade forskartyper kan utbildas även i Stockholm. Ehrensvärd är ett färgstarkt original inte bara som vetenskapsman utan också som människa. I en tid då den bizarre professorn börjar bli

förvisad till legendernas värld, har han i Gösta Ehrensvärds gestalt gjort en uppfriskande come-back. Ehrensvärd är den man, som då han vid sin doktorsdisputation märkte att han glömt bröstknapparna i stärkskjortan ersatte dem med engramsvikterna från laboratoriet. Det var han, som när dåvarande kronprinsen under kriget bjöd honom på té för att diskutera hans metod för tillverkning av syntetiskt gummi, skrämde vettet ur kongl hovstaterna genom att infinna sig i golfbyxor. Det var slutligen han, som kom även lundensarna att höja på ögonbrynen — men detta var 15 år sen — då han som nyutnämnd professor assisterade vid doktorspromotionen iförd en gammal, fyra nummer för liten studentfrack samt slidkniv.

Denne naturvetenskapernas svarte tattare är det alltså, som inte bara roat sig med att uppfinna syntetiskt gummi och syntetisk bensin utan även åvägabragt hopslagning av kedjeformade molekyler till ringformade — vilket, som var och en förstår — är av grundläggande betydelse för vår kunskap om kolhydratens och bensolens värld. Bland sina kamrater har Ehrensvärd namn om sig att vara den mest obesticklige och osjälviske bland forskare, vilket ger hans vetenskapliga och mänskliga originalitet en ännu djupare relief. Och nu har han alltså alldeles oförhappandes skrivit en bestseller, sedan vänner övertalat honom att ge ut några föreläsningar i bokform. Den handlar som sagt om att vi efter drygt hundra år kommer att vara tillbaka i 1700-talet. Det är inte utan att man unnat honom att få vara med om det. Han skulle passat där.

G U